

DOI 10.33099/2618-1614-2025-31-4-54-57
УДК [355.45:001.82](477)

В. О. Косевцов,

*доктор військових наук, професор,
Національний університет оборони України,*

Г. М. Тіхонов,

*кандидат військових наук, старший науковий
співробітник, Національний університет оборони
України,*

О. О. Мурай,

Національний університет оборони України,

В. В. Гнасевиц,

Національний університет оборони України

Методичний підхід до визначення стану середовища національної безпеки

Метою статті є надання спектрального бачення процесів, що відбуваються в Україні в різних сферах її національної безпеки. Це пов'язано з тим, що під час визначення стану середовища національної безпеки дається взаємопов'язана картина щодо важливості життєво важливих національних інтересів і рівня небезпеки загроз, які заважають їхній реалізації. У цьому випадку з'являється можливість цілеспрямованого корегування державної політики для ефективного забезпечення національної безпеки. На основі одержаних знань з'являється можливість оперативно реагувати як на зміну стану середовища національної безпеки, так і своєчасно корегувати політику національної безпеки щодо реалізації життєво важливих національних інтересів і зниження рівня найнебезпечніших загроз. Цей методичний підхід дає змогу ефективно реагувати на зміни воєнно-політичної обстановки як у середині країни, так і за її межами.

Ключові слова: національна безпека, стан середовища національної безпеки, життєво важливі національні інтереси, загрози життєво важливим національним інтересам, напрями зміцнення політики національної безпеки.

© В. О. Косевцов, Г. М. Тіхонов, О. О. Мурай, В. В. Гнасевиц, 2025

Стан середовища національної безпеки – це характеристика ступеня реалізації та захищеності стратегічних завдань країни у взаємозв'язку з умовами, у яких вони вирішуються.

З визначення стану середовища національної безпеки випливає необхідність розглядати у взаємозв'язку життєво важливі національні інтереси країни і загрози, які заважають їхній реалізації. Для цього необхідно окремо сформуванати життєво важливі національні інтереси та визначити перелік загроз, а потім об'єднати їх у єдину систему і провести необхідні розрахунки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням формування та реалізації національних інтересів і визначенню загроз, що заважають їхній реалізації, приділено багато уваги як в Україні, так і на Заході. У статтях [1–3] формування національних інтересів розглядається з погляду правових і політичних наук, аналізуються чинники й умови, які впливають на зміст національного інтересу. У роботі [4] концепція національних інтересів будується на українських нормах та ідеологічному змісті держави і головним чином спрямована на забезпечення суверенітету й територіальної цілісності країни. Робота [5] присвячена визначенню національних інтересів з урахуванням сучасної геополітичної ситуації. У роботах [6; 7] за допомогою експертів визначений перелік існуючих загроз у внутрішньополітичній сфері і проведений ретельний їх аналіз із погляду вразливості українського суспільства та системи управління. Робота [8] присвячена визначенню спеціалізованого переліку загроз національній безпеці України у сфері безпеки державного кордону.

Але всі джерела окремо розглядають або питання формування національного інтересу, або визначення загроз. Відсутній взаємозв'язок цих категорій і практично відсутнє оцінювання пріоритетності національних інтересів і рівня небезпеки загроз. Тому наведена стаття є актуальною і дає підстави визначити стан середовища національної безпеки на основі багатовимірного порівняльного аналізу.

Постановка проблеми. В умовах складної та постійно змінюваної геостратегічної обстановки навколо України виникає необхідність цілеспрямованого коригування політики національної безпеки України. Це стає можливим завдяки висвітленню процесів, що відбуваються в різних сферах її національної безпеки за рахунок оцінювання стану її середовища, що, безумовно, є внеском у теорію національної безпеки.

Метою статті є надання спектрального бачення процесів, що відбуваються в Україні в різних сферах її національної безпеки.

Викладення основного матеріалу

Формування інтересу – це цілеспрямована діяльність зі створення інтересу певного змісту в різних об'єктах національної безпеки з урахуванням навколишнього середовища, об'єкта – носія інтересу, його потреб, суб'єкта й основних цінностей країни [2; 4].

На основі використання цих особливостей, а також положень нормативно-правової бази були визначені основні сучасні життєво важливі національні інтереси України. До них можна віднести:

- I. Збереження суверенітету і територіальної цілісності.
- II. Досягнення перемоги в повномасштабній війні РФ проти України.
- III. Відбудова країни після війни.
- IV. Набуття членства в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору.
- V. Досягнення інформаційної переваги над противником.
- VI. Підвищення рівня та якості життя населення.
- VII. Зміцнення політичної та соціальної стабільності в суспільстві.
- VIII. Зміцнення науково-технологічного потенціалу країни.
- IX. Підвищення спроможностей оборонно-промислового комплексу України.
- X. Розбудова сектора безпеки та оборони України.
- XI. Подолання корупції в центральних органах виконавчої влади.
- XII. Підвищення ефективності прийняття державних рішень.

Визначаючи загрози національним інтересам, котрі являють собою дії чи явища, що негативно впливають на процес реалізації національних інтересів, потрібно також урахувати деякі особливості цього процесу [7; 8] і нормативно-правову базу [9]. До них можна віднести: об'єкт загрози, причини виникнення, динаміку ескалації, можливі наслідки, спосіб впливу тощо. Ураховуючи основні складові процесу визначення загроз, до найнебезпечніших сучасних загроз у сфері національної безпеки можна віднести:

- 1) посягання на державний суверенітет України;
- 2) повномасштабну війну РФ проти України;
- 3) активізацію сепаратистських сил і підтримка їх ззовні;
- 4) геноцид українського народу;
- 5) значні втрати людського потенціалу (бойові та міграційні);
- 6) активізацію гібридних дій РФ;
- 7) поширення корупції;
- 8) активізацію диверсійно-розвідувальних угруповань;
- 9) падіння виробництва;

- 10) посилення міграційних процесів;
- 11) руйнування інфраструктури і житлового фонду;
- 12) енергетичну кризу;
- 13) зниження життєвого рівня населення;
- 14) тероризм та інші спроби втручання у внутрішні справи України.

Для оцінювання стану середовища національної безпеки створено таблицю, в якій наведені одночасно життєво важливі національні інтереси і загрози, що заважають їхній реалізації, та визначений ступінь впливу загроз на реалізацію цих інтересів. У даному випадку для визначення значень цього ступеня в межах від 0 до 1 використовувався метод експертного оцінювання, сутність якого полягає в проведенні експертизи фахівцями в питаннях, що досліджуються. Експертиза проводилася методом безпосереднього шкального оцінювання шляхом анкетного опитування [10]. Для підвищення точності експертизи був використаний і метод Дельфі.

Акцент зроблено на необхідності використання системного підходу, який охоплює створення спеціальної таблиці з переліком інтересів і загроз та використання результатів експертного опитування фахівців у цій сфері.

Вихідні дані і результати розрахунку стану середовища національної безпеки наведені в *таблиці 1*.

Наведені дані дають змогу провести багатовимірне порівняльне оцінювання пріоритетності життєво важливих національних інтересів (коефіцієнтів їхньої важливості) і рівня небезпеки загроз, а тому потребують застосування відповідних методів. У цьому випадку найбільш корисними будуть методи таксономії [11; 12].

Результати розрахунків стану середовища національної безпеки у вигляді пріоритетного ряду життєво важливих національних інтересів України та рівні небезпеки загроз, що заважають їхній реалізації, наведені в *таблиці 1* в останньому стовпчику й останньому рядку відповідно.

Така оцінка є визначальною в процесі розроблення заходів і механізмів з нейтралізації загроз, забезпечення готовності держави до надзвичайних ситуацій.

Результати розрахунків свідчать, що на даний час в Україні багато як зовнішніх, так і внутрішніх негативних чинників, які ускладнюють реалізацію пріоритетних життєво важливих національних інтересів. Це пов'язано з тим, що довготривала повномасштабна війна РФ проти України вплинула на її здатність забезпечити суверенітет і територіальну цілісність через втрати людського потенціалу, дефіцит сучасної високоточної зброї, набуття членства в колективних системах безпеки тощо.

Кардинальному покращенню ситуації сприятиме поширення воєнно-політичного і військово-технічного

Таблиця 1

Вихідні дані і результати розрахунку стану середовища національної безпеки

№ з/п	Національні інтереси	Загрози національним інтересам														Коеф. важлив. інтер.
		1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	
1	I	0,92	1	0,84	0,8	0,84	0,9	0,87	0,85	0,89	0,81	0,92	0,86	0,81	0,83	0,98
2	II	0,88	0,87	0,67	0,85	0,79	0,78	0,79	0,82	0,72	0,86	0,83	0,87	0,86	0,86	0,88
3	III	0,80	0,80	0,62	0,79	0,75	0,89	0,67	0,74	0,87	0,84	0,87	0,79	0,93	0,73	0,79
4	IV	0,83	0,89	0,64	0,75	0,64	0,63	0,73	0,57	0,58	0,69	0,68	0,65	0,73	0,53	0,89
5	V	0,71	0,91	0,53	0,68	0,72	0,87	0,77	0,78	0,81	0,82	0,87	0,74	0,70	0,78	0,68
6	VI	0,89	0,94	0,77	0,84	0,85	0,73	0,78	0,86	0,79	0,87	0,85	0,83	0,95	0,67	0,84
7	VII	0,72	0,86	0,89	0,80	0,87	0,89	0,94	0,83	0,96	0,85	0,79	0,93	0,88	0,86	0,77
8	VIII	0,65	0,82	0,78	0,74	0,86	0,81	0,95	0,79	0,88	0,81	0,89	0,82	0,83	0,74	0,84
9	IX	0,63	0,84	0,68	0,72	0,76	0,82	0,87	0,81	0,78	0,84	0,81	0,74	0,87	0,73	0,87
10	X	0,77	0,87	0,80	0,84	0,80	0,90	0,82	0,90	0,81	0,90	0,89	0,75	0,84	0,82	0,83
11	XI	0,78	0,84	0,82	0,83	0,87	0,82	1	0,73	0,86	0,68	0,75	0,81	0,86	0,69	0,85
12	XII	0,91	0,94	0,84	0,78	0,69	0,76	0,87	0,67	0,83	0,77	0,65	0,68	0,92	0,64	0,95
Рівні небезпеки загроз		0,93	1	0,84	0,86	0,75	0,73	0,81	0,72	0,77	0,74	0,82	0,68	0,72	0,65	

співробітництва з демократичними країнами світу, зростання рівня їхньої допомоги, зокрема й за рахунок арештованих активів РФ, активізація політичної та дипломатичної діяльності з країнами, які ще не визначилися з підтримкою України, створення нового європейського безпекового альянсу та ефективне використання «Коаліції рішучих».

Основну увагу слід приділити підвищенню військової могутності України за рахунок підвищення спроможностей оборонно-промислового комплексу і розробки високошвидкісної зброї та зброї на нових фізичних принципах дії.

Що стосується внутрішнього середовища, то настав час для розробки стратегічної концепції розвитку країни з визначеними етапами досягнення кінцевої мети на прикладі Японії, Китаю тощо. Це надасть підстави для об'єднання суспільства, розвитку духовності, моральних засад, підвищення економічного та інтелектуального потенціалів українського народу.

Нині необхідно також спланувати і забезпечити етапне відродження вітчизняного виробництва в пріоритетних сферах, які зможуть за короткий час активізувати економічне зростання, стати точкою опори для всього промислового комплексу України. Звернути особливу увагу на розвиток аграрного сектору економіки, сприяти відродженню дрібнотоварного виробництва, ввести прогресивний податок, збільшити податок на розкіш і, таким чином, збільшити витрати на оборонну сферу, інтегруватись у міжнародні ефективні системи безпеки, а також запровадити дієві механізми боротьби з корупцією та домагатися доведення всіх корупційних справ до судових рішень.

Реалізація цих заходів, безумовно, наблизить Україну до досягнення перемоги в повномасштабній війні РФ проти нашої держави.

Перспективами подальших досліджень у цієї сфері є розробка і реалізація цільової функції в системі забезпечення національної безпеки для підвищення ефективності прийняття державних рішень.

Перелік літератури

1. Дзьобань О. Національні інтереси як основа національної безпеки: світоглядно-методологічні аспекти / О. Дзьобань // Вісник Академії правових наук України. – 2010. – № 3 (62). – С. 124–136.
2. Воронянський О. В. «Національні інтереси» як категорія політичної науки / О. В. Воронянський // Вісник Національної юридичної академії України ім. Ярослава Мудрого. Серія: Філософія, філософія права, політологія, соціологія. – 2011. – № 10. – С. 131–136.
3. Медвідь Ф. М. Історія і теорія становлення системи національних інтересів України: правові колізії / Ф. М. Медвідь // Наукові записки [Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України]. – 2008. – Вип. 42. – С. 210–221.
4. Копанчук О. Є. Механізми формування та реалізації національних інтересів України / О. Є. Копанчук // Вісник Національного університету цивільного захисту України. Серія: Державне управління. – 2018. – № 1 (8). – С. 459–465.
5. Ковалюк Р. Т. Національні інтереси України в новій геополітичній ситуації [Електронний ресурс] / Р. Т. Ковалюк // Проблеми міжнародних відносин. – 2007. – Вип. 6. – Режим доступу : <https://vmv.kyvu.edu.ua/series/vmv/vipusk6/1.pdf>.
6. Аналіз загроз національній безпеці у сфері внутрішньої політики (експертне опитування) [Електронний ресурс] /

І. Павленко, В. Нагірний, В. Потапенко, Є. Малярєвський ; центр внутрішньополітичних досліджень, Національний інститут стратегічних досліджень // НІСД. – Режим доступу : <https://doi.org/10.53679/NISS-analytrep.2023.06>.

7. Тимошенко В. І. Внутрішні загрози національній безпеці України [Електронний ресурс] / В. І. Тимошенко // Аналітично-порівняльне правознавство. – 2024. – № 2. – С. 94–99. – Режим доступу : <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2024.02.14>.

8. Цевельов О. Є. Наукові підходи до визначення загроз національній безпеці України у сфері безпеки державного кордону / О. Є. Цевельов // Інвестиції: практика та досвід. – 2017. – № 11. – С. 109–112.

9. Стратегія національної безпеки України [Електронний ресурс] : затверджена Указом Президента України

№ 392/2020 від 14 вересня 2020 р. // Верховна Рада України. Законодавство України. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/392/2020#n5>.

10. Новосад В. П. Аналітичні методи експертного оцінювання в державному управлінні / В. П. Новосад // Ефективність державного управління. – 2005. – Вип. 6/7. – С. 343–350.

11. Плюта В. Сравнительный многомерный анализ в экономическом моделировании / В. Плюта. – М. : Финансы и статистика, 1989. – 176 с.

12. Косевцов В. О. Національна безпека України: теорія, реальність, прогноз : монографія / В. О. Косевцов ; Центр міжнародної безпеки та стратегічних студій. – К. : Сатсанга, 2000. – 80 с.